

Luistertaal: even wennen en dan profiteren

Je gesprekspartner in het Duits of Frans aanhoren, antwoorden in het Nederlands, en elkaar toch helemaal kunnen volgen? Dat is wel even wennen, merkten de deelnemers aan de Taalunie Talendebatten 2020. De voordelen van dit ‘Luistertaal’-principe bleken duidelijk uit de levendige verhalen in Brussel en Nijmegen.

Bijna tweehonderd mensen keken en luisterden op 2 oktober naar ‘Het gemak van Luistertaal in meertalige communicatie’. Dat gesprek tussen experts en ervaringsdeskundigen in Nijkerk was onderdeel van het [DRONGO talenfestival](#).

Een week eerder, op 23 september, vond bij het Vlaams-Europees verbindingsagentschap [VLEVA](#) in Brussel en via Zoom een interactief Taalunie Talendebat over Luistertaal plaats met zo’n veertig deelnemers.

De gespreksleiders van beide debatten hadden niet beter gekozen kunnen zijn. In België was dat RTL-journalist Christophe Deborsu, van huis uit Franstalig, maar getrouwd met een Vlaamse en in de praktijk tweetalig Frans en Nederlands. De Nederlandse moderator Jacob de Vries, van NPO Radio 1, is tweetalig Fries en Nederlands. Luistertaal is in Friesland/Fryslân een vanzelfsprekendheid.

Middeleeuwen

Wat is *Luistertaal*? Dat beeldende woord komt uit de koker van Jan ten Thije, hoogleraar Interculturele Communicatie aan de Universiteit Utrecht. De internationale term is *lingua receptiva*. Zulke ‘receptieve meertaligheid’ of ‘intercomprehension’ is niet nieuw. In de middeleeuwen was er van standaardtaal en onderwijs nog nauwelijks sprake. Desondanks redden mensen zich toen wel met in de praktijk opgedane passieve kennis van andere talen of dialecten.

Luistertaal is helemaal niet zo vreemd en zeldzaam

De wereld van 2020 ziet er heel anders uit. Standaardtalen, vreemdetalenonderwijs en het Engels als lingua franca lijken de ‘natuurlijke’ Luistertaal verdrongen te hebben. Toch komt die nog wel degelijk veel voor. Bijvoorbeeld bij mensen die naast de standaardtaal van huis uit dialect of streektaal gebruiken, onder mensen met meerdere culturele achtergronden en bij stellen en gezinnen waarin de partners niet uit hetzelfde taalgebied komen.

The Bridge

En er is nog veel meer Luistertaal, vertelt Jan ten Thije in zijn inleiding in zowel Brussel als Nijkerk. Behalve in internationale families speelt receptieve meertaligheid een rol in grensregio's, in politiek en bestuur (België en Friesland) en in meertalige maatschappijen zoals Suriname. Maar ook in het onderwijs en de gezondheidszorg, en in media en cultuur. Denk aan de Deens-Zweedse serie *The Bridge*, waarin Luistertaal de absolute standaard is, of aan de film *Call me by your name*.

Onbekend alternatief

Toch beseffen de meeste Nederlandstaligen (nog) niet dat Luistertaal een serieuze optie is als gesprekspartners niet dezelfde moedertaal hebben. Het is een nog te onbekend alternatief voor tolken en vertalen tussen talen en voor het vaak als vanzelfsprekend beschouwde gebruik van het Engels als gemene deler. Dat is onder meer ons beeld van de omgang met taal in Europese instellingen: veel Engels, veel tolken en vertalers.

Het is wel even wennen om niet 'gewoon' naar het Engels over te schakelen

Onbewust is de inzet van receptieve meertaligheid wel breed verspreid. In minder formele contacten maken Europese ambtenaren en politici er volop gebruik van. Ook het onderwijs is een goed voorbeeld: in contact tussen scholen en ouders wordt Luistertaal best vaak toegepast, en denk eens aan de communicatie op steeds internationaler wordende universiteiten. Nieuwkomers in onze landen verstaan Nederlands lang voordat ze er zelf in durven antwoorden.

Leerzamer

Aan bewuste inzet van Luistertaal schort het nog. In het onderwijs, maar ook in tal van andere sectoren. De basisgedachte van communiceren in één taal is ten onrechte vrijwel altijd de 'officiële' standaard. Met voldoende basisbegrip van de taal van de ander kan contact in Luistertaal misschien wel beter en leerzamer zijn. Bijvoorbeeld omdat je jezelf beter kan uitdrukken of bij kan blijven leren van de andere taal.

Om welke sectoren gaat het dan? Daar boden de talendebatten duidelijke voorbeelden van: de bouw, de zorg, het bedrijfsleven en de overheid.

Luisterlui

"We zijn een beetje luisterlui", concludeert Jan Staal uit zijn ervaring aan Brusselse vergadertafels. Bij onderhandelingen tussen vakbonden en werkgevers luistert het nauw, zegt de secretaris van de Algemene Centrale ABVV/ACCG. Met tolken en

vertalen gaan soms nuances verloren die met maximaal gebruik van Luistertaal wél opgepikt worden. Dat kan het verschil maken tussen succes en mislukking.

Op de bouwplaats is de situatie wel anders dan in de hogere echelons. Terwijl projectleiders en uitvoerders nog redelijk met een paar bekende talen uit de voeten kunnen, spreken de vakmensen die met staal, steen, beton of elektra werken soms wel twintig verschillende talen. Dan is Luistertaal niet de eerste optie.

Het gaat toch allereerst om goed werk leveren op een veilige manier, zegt Ton Minnaard, veiligheidsmanager bij bouwbedrijf BAM. Officieel wordt daarom vaak voor één voertaal gekozen; Luistertaal heeft geen officiële status. En dan nog is er geen garantie dat een Portugese timmerman of Albanese metselaar zijn collega's verstaat. Een van de manieren om veilig te werken is met gebaren. Op [bouwspraak.nl](https://www.bouwspraak.nl) zijn daar duidelijke standaarden voor te vinden, die inmiddels ook in België ingang hebben gevonden.

Tolken in de zorg

Haar ervaring op de afdeling Neonatologie heeft Nebahat Kalmis, tegenwoordig docent verpleegkunde en vroedkunde aan de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen, veel praktijkkennis over Luistertaal opgeleverd. Ze tolkte in het ziekenhuis voor Turkstaligen. Maar wie al lang in Vlaanderen of Nederland woont, is vaak vertrouwd met Nederlandse termen voor gezondheid, ziekte en medicijnen. Bij tweetalige mensen is de scheiding tussen talen meestal niet zo strikt. Daar kan je gebruik van maken.

Koos Bartels heeft in haar studententijd ook getolkt. Na twintig jaar werken als huisarts zet ze zich bij I-Psy Interculturele GGZ nu al tien jaar in voor de geestelijke gezondheid van migranten en vluchtelingen.

Bartels en Kalmis zijn het erover eens dat gesprekken met patiënten stroever en minder effectief zijn als je er een tolk bij nodig hebt. Bij telefonisch tolken is dat het ergst, omdat dat het natuurlijke gesprek belemmert. Emoties en lichaamstaal zijn immers belangrijke onderdelen van een gesprek. Het is een groot voordeel als zorgverleners diverse talen in elk geval passief beheersen. Luistertaal kan, naast andere tactieken, de communicatie in de zorg wezenlijk beter maken.

Concurrentievoordeel

Naast alle praktische voordelen kan Luistertaal ook economisch profijt bieden, vertelt Dries Debackere van De Taalsector aan de deelnemers aan het Brusselse debat. Vroeger stonden 'wij' Vlamingen en Nederlanders bekend om onze brede talenkennis, maar die heeft zich steeds meer versmald tot het Engels. Daarmee zijn we een

concurrentievoordeel op de exportmarkt kwijtgeraakt, terwijl we daar toch het leeuwendeel van onze producten afzetten.

Om in onze talenkennis weer een streepje voor te krijgen, moeten we durven afstappen van het vaste principe dat je een vreemde taal pas kunt gebruiken als je alle vier de klassieke vaardigheden voldoende beheerst. Met Luistertaal verlaag je de drempel die veel mensen daardoor ervaren. Je hebt er namelijk alleen de receptieve vaardigheden luisteren en lezen voor nodig. Bijkomend voordeel: de actieve vaardigheden spreken en schrijven profiteren er op de achtergrond ook van.

Niet vreemd, wel wennen

Al met al is Luistertaal helemaal niet zo vreemd en zeldzaam. In de Euregio Rijn-Waal werken gemeenten van de Veluwe tot Düsseldorf al vijftig jaar met elkaar samen. Alle betrokkenen zijn tweetalig, ze spreken hun eigen taal en luisteren naar de ander in de buurtaal, zo schetst Heidi de Rooter haar ervaringen. Ook al is het voor de jongere Nederlandse ambtenaren soms wel even wennen om niet 'gewoon' naar het Engels over te schakelen.

Dat Luistertaal in eerste instantie tegen de eigen intuïtie in kan gaan, blijkt ook als de online deelnemers aan het debat in Brussel zelf in duo's een oefening doen via aparte videosessies. Elk duo heeft een gids die zijn partner door een doolhof moet leiden. De gids en de volger krijgen elk een eigen taal toegewezen: Nederlands, Duits, Frans, Spaans of Portugees. Tien minuten later bespreken ze hun ervaringen met het panel. In Nijkerk doen twee panelleden de oefening voor de kijkers voor.

De eerste bevinding: het gaat tegen je gewoonte in om twee talen te gebruiken en niet op de taal van de ander over te gaan. We hebben allemaal sterk die neiging. Lukt het eenmaal wel, dan ervaar je dat je geregeld moet checken wat iemand bedoelt. *Irrgarten* en *Sackgasse*? Ken je ze niet, dan vraag je de ander wat hij of zij bedoelt, want anders kom je niet goed verder.

Meer begrip voor elkaar en uiteindelijk minder misverstanden

Af en toe dat 'stapje terug' in het gesprek is, afgezien van de vertraging, vooral positief: meer bewustzijn van taalgebruik, meer begrip voor elkaar en uiteindelijk minder misverstanden. Je moet je verdiepen in de (taal)kennis van de ander, wat ontbreekt als je er spoorlags van uitgaat dat je allebei voldoende Engels spreekt om daarin te communiceren. Als we die laatste reflex overwinnen en ons openstellen voor de taal van de ander, ontvouwen de voordelen van Luistertaal zich.

Taalkeuze bespreken

Essentieel bij Luistertaal is dat je aan het begin van een gesprek met elkaar over je taalkeuze praat. Wie beheerst en begrijpt welke taal voldoende? Soms kies je als spreektaal niet je moedertaal, maar een tweede taal die de ander beter kan begrijpen. En soms zal je met een verschil in vaardigheid te maken krijgen. Maar met voldoende inzet los je dat samen wel op.

Of Luistertaal een succesvolle communicatiestrategie is, hangt van veel factoren af. Natuurlijk van je kennis van andere talen en hoe vaak je die gehoord, gelezen of gebruikt hebt. Daarbij zijn woonplaats en leeftijd van belang: oudere Brusselaars zullen gemakkelijker Frans kunnen volgen, en jonge Amsterdammers Engels. Minstens zo belangrijk is iemands houding. Wil je de ander begrijpen?

Goede praktijken

Om Luistertaal tot een succes te maken, moet er nog wel wat gebeuren, sluit Jan ten Thije de debatten af. Bewustzijn creëren over de (on)mogelijkheden van Luistertaal en handvatten aanreiken om ermee aan de slag te gaan, bijvoorbeeld. Het moet een explicietere plaats krijgen in het onderwijs. En organisaties moeten er bewust voor kiezen om Luistertaal op te nemen in hun beleid en bedrijfsvoering.

De Taalunie blijft goede praktijken met Luistertaal verzamelen en zichtbaar maken. Ze kunnen worden aangemeld bij Mieke Smits, m-smits@taalunie.org. Tot slot wil de Taalunie ook enkele nieuwe proefprojecten met Luistertaal ondersteunen, bijvoorbeeld voor meertalige (beroeps)opleidingen in de grensregio's.

Meer informatie? [Ga naar ons dossier Luistertaal.](#)

Na registratie en aanmelding kunt u het Nederlandse debat nog tot begin volgend jaar terugkijken via de website van het DRONGO talenfestival:

<https://www.drongotalenfestival.nl/>.

De Taalunie ontwikkelt en stimuleert beleid voor het Nederlands in Nederland, Vlaanderen en Suriname, en ondersteunt het Nederlands in de wereld. Wij opereren in een groot, internationaal en divers netwerk waarbij onze medewerkers partijen op verschillende terreinen met elkaar verbinden. Samen versterken we het Nederlands en zorgen we ervoor dat zoveel mogelijk mensen het Nederlands optimaal kunnen gebruiken.

Luistertaal is een vorm van meertalige communicatie waarin mensen met verschillende talige en culturele achtergronden in een gesprek hun eigen taal blijven spreken en elkaar toch verstaan.

Verslag: Wouter van Wingerden, m.m.v. Mieke Smits en Kevin De Coninck (Taalunie)